

UREDNIŠTVO IN UPRAVA  
Videm - via Vitt. Veneto, 32  
Tel. 33-46 - Poštni predal 186  
Glavni in odgovorni urednik  
**VOJMIR TEDOLDI**  
Tiskarna T. Marioni - Videm

# MATAJUR

GLASILO SLOVENCEV V VIDEMSKI POKRAJINI

N A R O Č N I N A :  
Za Italijo: polletna 600 lir -  
letna 1000 lir - Za inezemstvo:  
polletna 800 lir - letna 1500 lir  
Oglasi po dogovoru.  
Posamezna številka 50 lir

Leto XVII - N. 5 (342)

Udine, 15. marca 1966

Izhaja vsakih 15 dni

## PROSLAVE STOLETNIČE

# Beneška Slovenija pred in po priključitvi k Italiji

Slovenska jezikovna skupnost videmske pokrajine po stoletih še ni priznana - Prej so jo zamašali z vsemi sredstvi raznaroditi, sedaj jo pa skušajo asimilirati - Bo ta problem rešila dežela?

Žalostna je ugotovitev, da slovenska jezikovna skupnost videmske pokrajine po točno stoletih, kar je zamenjala «gospodarja», še vedno ni priznana kot jezikovna manjšina. Pa ne samo to, skušajo jo v bolj ali manj podtalnih oblikah asimilirati.

Ze v preteklosti smo pisali o proslavah, ki jih pripravljajo v Furlaniji, za praznovanje stoletnice priključitve ozemlja videmske pokrajine k Italiji (izvzemši Kanalska dolina in cervignanski okraj, ki sta prišla pod Italijo šele leta 1918) in smo tudi odkri-

to povedali, da kar zadeva odcepitve Beneške Slovenije od državne uprave habsburškega imperija in priključitev k upravnemu in političnemu aparatu italijanske Savojske kraljevine ni na žalost pomenila drugega kot zamenjava gospodarja in sicer zamenjava na slabše, kot so prej drugi o Furlaniji pisali; in da ne govorimo o fašizmu, za časa katerega je bilo raznarodovanje tako hudo in metode tako nečloveške, da jih lahko primerjamo tistim, ki so bile v rabi na Koroškem, ko so gospodarili Hitlerjevi nacisti.

Zgodovinsko je ugotovljeno, da je slovenska jezikovna skupnost videmske pokrajine, posebno pod oglejskim patriarhatom in beneškimi doži, imela vedno priznane in zaščitene svoje jezikovne pravice; in predvsem je Beneška Slovenija uživala svobodo, kar nam potrjuje popolna avtonomija, ki

so jo uživali naši Slovenci vse do prihoda Avstrije.

Vprašujemo se, zakaj naše manjšine ne priznajo sedaj v polnem demokratičnem ozračju in v republiki, ki temelji na delu in ki se je rodila iz odpora, katerega je toliko prispevala in žrtvovala tudi nepriznana slovenska jezikovna skupnost, in zakaj ne upoštevajo zakonskih obvez, ki so zagotovljene v italijanski ustavi in v posebnem statutu avtonomne dežele Furlanije-Juljske Benečije glede jezikovnih manjšin začeti s poukom v materinem jeziku in z dodelitvijo zadostnih fondov za ustvaritev baz za ekonomski in socialni preporod Beneške Slovenije. Za ustvaritev teh baz pa so potrebna znatna finančna sredstva, kajti treba je ustvariti vire dela, da se zaustavi depopulacija.

Naj nam bo na tem mestu, ob

priliki stoletnice, dovoljeno, da nekoliko spregovorimo o furlanski strukturi in zakaj ne tudi o ozemljih, kjer žive beneški Slovenci.

No, furlansko strukturo v svoji celoti karakterizira zgodovinska, ekonomska, socialna in politična zaostalost. Furlanija, katero so stalno pustošile vojne in invazije, je bila vedno izolirana od ostale Italije. Gosta mreža fevdalnih odnosov, ki sta jo instavrirala oglejski patriarhat in gospostvo beneške republike, je ovirala politični razvoj krajevne buržuazije in njeno obnovitveno akcijo. Šele napoleonska doba (1805-1813) je pretresla furlansko socialno sestavo in prinesla dih novega življenja: ukinjeni so bili plemeniški ukrepi, apliciran civilni zakonik, ukinjene verske korporacije.

Toda tradicionalni odnosi na

furlanskih kmetijah so ostali skoraj nespremenjeni: kmetje so bili primorani prisostvovati praznikom «dreves svobode» (v Palmarnovi, Taurianu in drugod jih še praznujejo) in slediti z vozovi in voli francosko armado v notranjost Avstrije; bili so kmetje, ki niso cenili drugega, razen teh praznikov, hrup, ki je takrat nastajal okoli človeških pravic, ki jih je razglasila francoska revolucija.

Avstrijska vladavina je začrtala nov korak nazaj za videmsko pokrajino, ki je bila pod lombardsko-beneškim kraljestvom in ojačila njeno nazadnjaštvo napram Gorici in cervignanskemu področju. Ker je cervignansko področje pripadalo dednim državam avstro-ogrškega cesarstva je užival ekonomske in socialne koristi že od časa Marije Terezije (primer: bonifikacija oglejskih polj).

V Furlaniji je Avstrija zelo počasi odpravljala fevdalne obveze in zavirala formacijo trga za razvoj tvorniške buržuazije. Furlanski kapitalizem je trgovinskega izvora, čisto oderuškega s primitivnim kopičenjem, do katerega je prišlo zelo pozno (koncem XVII. stoletja, prva polovica XIX. stoletja).

Ko je bila leta 1866 Furlanija priključena k Italiji, je stopilo njeno gospodarstvo v italijanski trg in od tistega trenutka se je furlansko gospodarstvo razblinilo, ker se je industrija ločila od kme-

(Nadaljuje na 3. strani)

## Boj proti lakoti v Indiji

Apelu, ki ga je pretekli mesec poslala Indija vsem deželam in narodom sveta, da tretjina njenega prebivalstva umira od lakote zaradi slabega pridelka, ki ga je povzročila suša, so se povsod odzvali z največjim čutom solidarnosti.

Papež Pavel VI., predsednik republike Saragat in druge visoke osebnosti so poslali posebne proglase, naj se reši prebivalstvo te velike azijske države, ki je bilo tako strašno prizadeto zaradi lakote, da zgodovina kaj takega ne pomni.

Tudi v Italiji so se hitro odzvali pozivu; takoj so se vrgli na delo radio-televizija, časopisi, ustanove, organizmi vseh vrst, skratka vsi in uspeh nabalne akcije je bil velik.

Želeli bi, da bi bila pomoč zadostna, da bi zavrnila smrt tih milijonov otrok, mož in žena; in željeno bi bilo tudi, da bi se tolikšna nesreča nikoli več ne povrnila nad indijska mesta, vasi in polja.

Vendar pa vsi ne poznajo Indije: ne vedo namreč, da je se zelo zaostala dežela, posebno iz socialnega vidika, dežela, kjer obstoja poleg velikih bogastev in mogočnih nabav črna mizerija in z njo nepopisna ignoranca.

Poglejte kaj piše o Indiji nek katoliški list.

«V Indiji pride pet miši na vsakega Indijca; ker je Indijcev okoli 480 milijonov, računajo, da je okoli dve milijardi in pol miši. Nekateri računajo, da je celo tri milijarde miši in podgan. Na podlagi teh podatkov je poročilo ministrstva za javno zdravstvo računalo, da požro miši in podgane več kot 26 milijonov ton žita na leto. Če bi se posrečilo zatreti te glodalce, Indijci ne bi samo več stradali, ampak bi žito celo lahko izvažali, seveda če bi ga znali boljše uskladiščiti.

V bistvu, miši pojedo več žita kot jim ga pošljejo Združene države Amerike, na primer (15 milijonov ton predvidenih za leto 1966) za utešiti lakoto Indijcev. Lansko leto je bil pridelek slab zaradi suše in zato manjka Indiji 14 milijonov ton žita.

Pa tudi v boljših letih, kot na primer leta 1964, ko je Indija pridelala 88 milijonov ton pšenice, je bilo potrebno uvoziti žito iz drugih držav, ki so ga imele odveč, kot n. pr. ZDA, in tisto leto so ga uvozili skoraj 7 milijonov ton.

Vplivni «Times of India» je pred nedavnim hvalil ameriške ponudbe, da bodo poslale žito, da se poteši lakota, a je tudi kritiziral lokalne oblasti, zakaj niso vzele ukrepov, da bi se odpravila ta šiba božja. Časopis je tudi pisal, da najmanj četrtno poljskih pridelkov (predvsem žita) uničijo v Indiji glodalci in drugi škodljivci. Poleg tega so zelo pomanjkljiva tudi skladišča, zaradi katerih se tudi izgubi mnogo živil.

Situacija je težja kot more izgledati: ukrepi oblasti so bili minimalni, a je treba tudi vedeti, da se jih ljudje ne bi držali. Posebno Indijci iz verskih razlogov ne ubivajo živali. Budisti namreč verujejo, da se duša umrlega zopet povrne na svet v podobi živali.

Zato ljudje ne uporabljajo strupov za miši in tudi če bi jih hoteli uporabljati, jih ne dobijo ali pa niso učinkoviti».

## Na najzapadnejših obronkih Beneške Slovenije

# Breg najbolj zapuščena in izpraznjena vas

Breg s svojimi tremi zaselki - Mlinarji na zahodu, Breg ali Srednja vas na sredi in Škarbani na vzhodu - še danes nima ceste - Več kot polovica hiš je praznih in ne šteje niti petdeset prebivalcev - Otroci so samo trije: ena deklica, ki obiskuje prvi razred osnovne šole, njen brat četrti in tretji otrok obiskuje peti razred

FEBRUAR 1966 - Ko človek zapusti Čento — tudi to mestece je na pol prazno in obubožno, posebno kar so zaprli predilnico v Bulfonu — in stopi v Tersko dolino, dobi čuden občutek začudenja in obenem veselja, ko gre vzdolž Tera in ga spremlja ob vsaki strani ena veriga gorskih grebenov.

Sije prijetno pomladansko sonce. Ko smo zapustili na levi vas Čezirje (Ciseriis), smo kaj hitro stopili na ozemlje občine Brdo v Terski dolini. Kmalu na desni strani se odcepi cesta proti Zavrhu (Vilanova delle Grotte), kjer so pod vasjo znane Završke jame, katere so odkrili leta 1925 podpredsednik furlanskega speleološkega društva Renzo Dall'Acqua, domačin Peter Negro in nekateri drugi.

Završke jame? Ustavimo se tukaj za trenutek. Kaj se vam ne zdi prav, da bi jih valorizirali? O problemu je treba vsekakor govoriti, kakor tudi o turizmu, ki ima vse pogoje, da se razvije, saj je ta predel Terske doline izredno miren in nepopisno privlačen. Nekaj je za to že ukrenila dežela, a to še

hom, tako da bi se turist kar hitro znašel v dvorani «Margherita» in «Paradiž», ne da bi mu bilo treba iti po vsej podzemeljski Završki jami.

Obdaja nas čist zrak in sonce prijetno greje. In koliko zelenja je že povsod!

Ze smo v Njivicu: tu je sedež občine Brdo v Terski dolini. Nekdaj je bil sedež te občine v Brdu, a ker leži vas visoko v Bregu in tudi zaradi udobnosti drugih vasi, so ga premestili v Njivico, ki leži bolj nizko v sredi doline in je vsem na roko.

Potem je Ter, in visoko v hribu na levi sta Podbrdo in Breg. Iz Podbrda se lepo vidi še zaseženo Mužko pogorje, izpod katerega iz-

(nadaljuje na 2. strani)



Bežen pogled na Breg, srednji zaselek istoimenske vasi in je največji izmed treh, ki jo sestavljajo. Ta ima tudi lepo moderno osnovno solo, katero pa obiskujejo samo trije otroci. Kot je razvidno iz slike, je v tej vasi dosti hiš praznih, ker so ljudje odšli v svet za vsakdanjim kruhom, in se nekatere že podirajo, čezenj pa se preraščajo koprive in robidovje.

## Za velikonočne praznike

### Posebni vlaki za emigrante

Za tiste, ki žive daleč od družine in rodne zemlje, je velika noč prav gotovo velik praznik, ker se po navadi povrnejo pod rodni krov.

Letos bo velika noč 10. aprila in se predvideva, da bo tudi tokrat prišlo domov dosti emigrantov. Nekateri bodo morda prav ta dan srečali prijatelja, ki ga niso videli že mesece ali morda že leta. Vsekakor bodo te kratke počitnice vesela parenteza za vse. Največ se jih bo vrnilo iz Švice, Belgije, Francije in Nemčije.

Ker bo za velikonočne praznike promet bolj živahen kot po navadi, bodo tudi letos poskrbele italijanske železnice za posebne vlake in za te je bil tudi že določen vozni red.

V kolikor zadeva Furlanijo, so predvidene na progi Milano-Benetke posebne zveze z odhodom iz Milana ob 0,40 uri dne 9. in 10. aprila, ob 6,20 uri 9. aprila, ob 8,55 uri 8. in 9. aprila in ob 14,37 tudi 8. in 9. aprila.

Z odhodom iz Benetk (S. Lucia) so predvideni vlaki ob 14,43 uri 11. in 12. aprila in ob 17,50 uri dne 11. aprila; iz Benetk (Mestre) ob 9,19 uri dne 11. aprila. Preko Benetk in Vicenze se predvidevajo zveze tudi med Milanom in Vidmom (Udine).

V programu so tudi drugi pomozni vlaki na progah Treviso-Vicenza in Udine-Benetke.



## Na najzapadnejših obronkih Beneške Slovenije

# Breg najbolj zupuščena in izpraznjena vas

„Buohve kadà to će finiti to maltranje dou anu orè. Čemò usí zubiti zdravje,, - nam je odgovorilo mlado dekle, ki smo ga srečali, ko smo se vzpenjali po hribu navzgor proti vasi

— Iz prve strani —

vira žuboreči Ter; in na desni, skoraj do hrbta Campona, ki dominira tudi Humin in Tilment, je gora Kuel.

Od Podbrda dalje vodi tesna in nevarna cesta, ki so jo zgradili šele pred nekaj leti: ljudje so tudi tukaj revni in obupani, ker so primorani živeti izolirani in odrezani od sveta kot prvi prebivalci zemlje. To cesto so zgradili sami. Cesta pa še ni dograjena in komaj pred nedavnim je bilo sporočeno, da jo bodo dogradili do Škarbanov. V kraju Podlopatice je cesta kar naenkrat prekinjena in od tu dalje je treba iti v Breg peš, ki je oddaljen zračno kakšna 2 kilometra. Breg je nekdanj pripadal k občini Gorjani (Montenars) in je le nekaj let, da pripada k občini Brdo. Ostali del ceste, ki jo morajo dograditi in ki bo speljan po hribu v polkrogu, bo dolg tri do štiri kilometre.

Od kraja, kjer cesta preneha, postane cesta slaba hribovska steza, ki gre enkrat gor in potem dol, včasih je peskasta, drugič zopet mokra, da človek zajema vodo in blato v čevlje in zopet kamenita. Koliko truda, da se pride v Breg! Na srečo nas sonce, ki je obsevalo dolino, ni zapustilo, nasprotno, bodri nas, naj pospešimo korak.

Srečali smo deklet, ki je šlo v Podbrdo v Tersko dolino.

— Težavna pot, kaj ne? — smo jo vprašali.

— Ja, ja — nam je odgovorilo — anu buohvje kadà na če finiti to maltranje dou anu orè. Čemò usí zaboljeti, zubiti zdravje anu njarve. Anu vero zvuj tea ve diventamo kle par nas sobèto stari anu brez fuarče.

— Kako morete živeti tako odrezani od sveta, brez zdravnika, brez babice, brez duhovnika in kar je glavno, brez dohodkov?

— Vi maté razon (in rekoč to je s prstom pokazala na žene, ki so nesle tam mimo v naramnih koših butare drv), na žalost, zdi se, ke

pred parimi leti), ki jo obiskujejo trije šolarji: hčerka in sin vaškega gostilničarja (ki je sezonski ekonomski emigrant) in hodita v prvi in četrti razred in en deček iz zaselka Mlinarji, ki hodi v peti razred. Uči jih učiteljica Ivana Del Fabbro iz Vidma, ki odide vsake tri ali štiri dni domov.

Tretji zaselek se imenuje Mlinarji in vsi trije skupaj tvorijo Breg. Iz Brega se nudi krasna panorama. Vidi se tudi stara cerkev sv. Magdalene, ki se na jugovzhodu, daleč zračno kakih štiri ali pet kilometrov, dviga na hribu Sv. Magdalene in se tu včasih zbirajo ljudje iz cele okolice.



V Bregu je najstarejša žena Crapiz Santa Škrbanova; stara je 78 let, ki jih kar dobro nosi. Ko je zagledala našega fotoreporterja, se ga ni ustrašila, ampak je korajžno stopila iz hiše in pozirala.

Toda človek ne more živeti samo od krasnih panoram, v vasi, kjer manjka skoraj vsega, kamor prinesejo da ali ne kruh vsakih tri ali štiri dni, kjer ni nikakih dohodkov. Če izključimo nekaj njiv — in srečna družina, ki jo ima — in kako glavo živine (nič prašičev ali perutnine), od katerih imajo nekaj mleka in kakšno kolo sira, ki ga izdela vsaka družina sama doma, nimajo ničesar drugega.

Delazmožni ljudje iz Brega so seveda primorani na emigracijo. V tej vasi je prišlo do res prave depopulacije. Pomislite: ostalo je manj kot petdeset ljudi (leta 1951 jih je bilo še 149 in sicer v zaselku Škarbani 37, v Mlinarjih 62, v Bregu (Srednji vasi) pa 50), med temi samo trije otroci in to tisti, ki obiskujejo šolo; skoraj dve tretjini hiš je neobljudenih in več kot katera že razpada in po razvalinah se razraščajo koprive in robidovje.

Ne moremo si kaj, da ne bi povedali od tolikih drugih informacij, ki so nam jih dali ljudje v Bregu, tudi to, da cerkveno pripadajo pod župnijo v Gorjanah, kamor ne vodi nobena cesta in zato morajo hoditi tja po stezicah čez hribe in doline dve uri in pol. Župnik iz Gorjanov, če hoče priti v Breg po cesti, mora iti najprvo v Rtinj, od tu v Cento in nato po Terski dolini v Podbrdo in do Podlopatice, kjer preneha cesta v gradnji, nakar se napotiti peš do Brega. Vsega skupaj mora napraviti okoli 30 km poti. Seveda bi ljudje tudi cerkveno radi spadali pod Ter, ki je oddaljen štiri km in pol ure gorske steze. Tu gre najbrže za neke vrste družinski prepri. Čeprav se je namreč Breg odcepil od občine Gorjani, in

se priključil k občini Brdo, ker mu je bolj na roko, župnija v Gorjanah nikakor noče izgubiti pravic nad Bregom, ki bi moral pripadati, odkar je zamenjal občino, župniji Ter. Župnik iz Tera, to je treba priznati, je večkrat, skoraj vsak teden in včasih celo dvakrat tedensko, prihajal brat mašo v Breg, a župnik



To so Adina Durlico, njen brat Franko in Dino Martinelli, edini otroci v Bregu in edini učenci lepe šole, ki jo vidimo v ozadju.

iz Gorjanov mu je to sedaj prepovedal in tako so ljudje iz Brega takorekoč brez dušnega pastirja, kajti župnik iz Gorjanov pride samo enkrat na leto, to je ob vaškem prazniku, in še takrat mu morajo plačati avtomobilsko vožnjo za krog, ki ga mora napraviti, da pride po cesti iz Gorjanov do kraja Podlopatice.

## NOVICE IZ NADIŠKE DOLINE

### Podbonesec

Iz občinske seje

Na zadnjem zasedanju občinskega sveta so med drugim poverili županu nalogo, da odpošlje na dežino ustanovo prošnja za prispevek, ki bo služil za gradnjo in opremo novega zdravniškega ambulatozija, za gradnjo vodovoda, ki bo dajal vodo Počeri in bo stal okoli dva milijona lir in za gradnjo poljske poti med Ofjanom in Vrhom. Nadalje je občinski svet odobril načrt za popravilo kapelice v Briščih in za ojačenje javne razsvetljave na državni cesti, ki poteka od obmejnega bloka v Štupci skozi Log, Podbonesec in Brišče vse do kraja, kjer meji na špetersko občino. Ob koncu seje so še imenovali revizorje računov za leto 1965 in člane davčne komisije.

### Nesreče

Dvajsetletna Marija Špekona iz Črnega vrha je morala v čedadsko bolnico, ker se je pri delu na polju močno zbodla v roko z gnojnim vilami. Ozdravila bo v desetih dneh, če ne nastopijo komplikacije.

V bolnico je morala tudi 32 letna Anita Juretič, ker je nerodno padla pri delu na polju in si zlomila desno roko v zapestju. Zdraviti se bo morala mesec dni.

### Sv. Peter Slovenov

Tudi letos so zasejali mnogo rib

Po prizadevnosti Konzorcija za zaščito ribolova v Julijski Benečiji in s sodelovanjem lokalnih športnih ribičev so zasejali v Nadižo in njene pritoke in v hudournik Bistrico (Chiarò) na ozemlju tavorjanske občine ter v reko Idrijco v občini Corno di Rozazzo več kot sto tisoč ribje zalege in sicer: v Nadižo pri Čedadu 15 tisoč, pri Podbonescu 10 tisoč, v Aborno pri Sovodnjah 10 tisoč, v Erbeč pri Sv. Lenartu 10 tisoč, v Kosco pri Grme-

ku 10 tisoč, v Idrijco 15 tisoč in v druge hudournike 30 tisoč.

Nameravajo namestiti tudi posebne paznike, ki bodo pazili, da ne bodo brezvestni ljudje uničevali zaroda. Vodno bogastvo bi moglo postati prava atrakcija za turizem v Nadiških dolinah, saj so za to dani vsi pogoji.

### Otrok obstrelil teto

Pretekli teden je prišlo v Ažli do hude nesreče, ki bi pa mogla imeti še hujše posledice. Desetletni Andrej Visintin je našel nekje puško kalibra 91 in jo prinesel domov. Puška je bila nabita in ker otrok ni znal ravnati z njo, je sprožil petelina in strel je zadel teto v nogo. Kaj bi bilo, če bi krogla priletela v glavo? Peljali so jo v čedadsko bolnico in bo ozdravila, če ne nastopijo komplikacije, v enem mesecu.

### Mali obmejni promet meseca februarja

Mali obmejni promet se je meseca februarja skozi prehode v Beneški Sloveniji z ozirom na mesec januar nekoliko zmanjšal in to predvsem zaradi slabega vremena, nekaj pa so bile temu krive tudi nekatere carinske omejitve, ki so jih uvedli na italijanski carini. Kljub temu pa je bilo vseeno 34.766 prehodov in sicer skozi Štupco 32.421, skozi Učjo 351, skozi Most na Nadiži v tipanski občini 424, skozi Polavo pri Čeplesiščih v sovodenski občini 541, skozi Solarje pri Dreki 406, in skozi Mišček 623.

S prvim marcem so odprli dva sezonska bloka in sicer v Robediščih in na mostu Klinac v srednji občini.

### Za popravilo pokopališča v Briščih

Deželna ustanova je dodelila naši občini tri milijone lir prispevka za popravilo pokopališča in kapelice v Briščih, ki je bila pri zadnji povodnji, to je lansko jesen, zelo poškodovana.

### Izpod Kolovrata

Ureditev cest

Pokrajinska administracija je sporočila naši občini, da bo v kratkem dala urediti cesto, ki vodi iz Krasa v Trušnje in Sevco in potem v Klodič. Uredili bodo tudi cesto, ki vodi v Solarje in naprej na obmejni blok.

### Nagla smrt

Vse je zelo presenetila vest, da je umrl 62 letni Jožef Zufferli iz Dreke, saj so ga vsi malo prej videli veselega in nasmejanega. Umrli je nenadoma, ker ga je zadel srčna paraliza. Preteklo nedeljo so ga našli vaščani mrtvega na cesti med Gorenjo in Dolenjo Dreko. Bil je dober in delaven mož in zato ga bodo težko pogrešali v vasi in okolici, kjer je bil povsod spoštovan in priljubljen.

### Sv. Lenart

Deželni prispevek za gradnjo ceste in mostička

Pretekli teden sta šla naš župan Jožef Sidar in odbornik Tomazetič k deželnemu odborniku za kmetijstvo Comelliju in k predsedniku pokrajine Burtulu, katerima sta razložila občinske administrativne težave in tako sta dobila 750 tisoč lir prispevka za popravilo mostička v Pičiču, ki je bil močno poškodovan pri zadnjem neurju in prispevek za gradnjo poljske poti, ki vodi v Groblje.

Deželni odbornik je sprejel tudi župana iz Grmeke, kateremu je tudi sporočil, da bo dežela dala občini 14 milijonov lir za gradnjo poljske poti v Slapoviku.

### Nadomestili dva občinska svetovalca

Na mesto svetovalcev Ruggera Adamija in Vincenca Krizetiča, ki sta morala odstopiti, ker sta propadla, sta bila imenovana Dino Ter-

liker in Gino Predan, ki sta jima pri volitvah novembra 1964 neposredno sledila. Kot znano, je Adami moral odstopiti iz občinskega sveta, ker je funkcionar davkarje, Krizetič pa, ker je član občinske podpirne ustanove (ECA).

### Nesreče

V bolnico so morali peljati 6 letnega Klavdija Ošnjaka, ker si je pri igranju zlomil desno nogo. Ozdravil bo v enem mesecu. V bolnico je morala tudi 80 letna Marija Florjančič, ker si je pri padcu zlomila ključnico in dobila tudi hudo rano na glavi. Pri vodnjaku je padla tudi 78 letna Marija Klinac iz Jesičevja in si zlomila desno nogo. V čedadski bolnici so jo pridržali s prognozo 40 dni.

### Iz pod Matajurja

Prošnja za ureditev turističnih cest

Občina je prosila pokrajinsko administracijo, naj bi poskrbela za ureditev sledečih cest: cesto iz Matajurja do Sovodenj za 8,216 km; cesto iz Čeplesišč do Polave (7,372 km); od vasi Dus do Jeronišč; iz Ložca do Faje; iz Brdc, ki se odcepi od zaselka Cedron in vodi v Gorenja Brdca; iz Trčmuna do Vrtače; iz Pकिनja, ki ji sedaj v gradnji in ona, ki vodi na Matajur.

### Kraške jame v Gorenjem Mersinu

Ljubitelji narave vedno pogosteje obiskujejo naše vasi, ker so lepe in privlačne, posebno področje Matajurja, kjer nameravajo, kot smo že v preteklosti povedali, zgraditi turistično naselje. Pretekli teden je prišlo v Gorenji Mersin zopet dvanajst mladih jamarjev, da so raziskovali Mersinske kraške jame. V podzemlju so se zadržali skoraj 24 ur in odkrili nove, do sedaj neznanne jame. Jamarji so se prvokrat spustili v podzemlje pred parimi leti, sedaj so pa to raziskovanje nadaljevali. Pravijo, da so jame zelo lepe in da bodo s časom postale turistična atrakcija.

### Polava ima zopet vodo

Čeravno je bila letos zima mila, da takšne ne pomnijo stari ljudje, je bila za nekatere le trda, kot na primer za Polavo, ker se je tam utrgal zemeljski plaz in so ostali dlje časa brez pitne vode. Plaz se je utrgal nad nekimi obcestnim zidom na cesti, ki veže Polavo in Čeplesišče in poškodoval vodovodne cevi. Bilo je zelo hudo, ker so morali hoditi po vodo k precej oddaljenemu studencu.

Sedaj so cesto očistili in je zopet vozna in tudi vodovod je občina dala popraviti s prispevkom dežele. Občina je tudi napravila načrt za sistemacijo te važne ceste, saj veže dolino Aborne z Livkom in potem dalje s Kobaridom.

SOVODNJE - Enajstletni Paolo Petričič se je zelo močno urezal v levo roko in so ga morali peljati v čedadsko bolnico.

### Trbiž

Podžupan in gozdni delavci pri deželnih oblasteh

Pretekli teden je bil podžupan Rosenwirth v Trstu pri deželnemu odborniku za transport in turizem, da mu je razložil razna pereča vprašanja, ki zadevajo turistični razvoj na Trbižkem. Razgovarjala sta se tudi o shodu, kjer bodo obravnavali ceste in obmejne mednarodne prehode, ki naj bi se vršil v Trbižu letošnjo pomlad. Podžupan je tudi povabil podpredsednika naj v kratkem obišče Trbiž, da bo tako sam videl probleme turističnega značaja.

Pred dnevi se je podala v Trst tudi delegacija gozdnih delavcev Kanalske doline in Železnega kanala, ki jo je vodil deželni svetovalec Enzo Moro. Bili so pri deželnemu odborniku Dal Masu in mu razložili v kako težkem položaju se nahajajo sedaj gozdni delavci, kar so jim ukinili brezposelno podporo za 90 dni, ko so prenehali z delom.

Ko so problem globoko proučili, je deželni odbornik Dal Mas obljubil, da bo napravil vse mogoče v deželnem odboru, da se pozitivno reši tudi ta pereči problem.



Ti ozka in melanholična vaška pot v Bregu, ki ima sila valovita tla, pokrita s kamenjem in peskom, nas spominja na zapuščeno srednjeveško vasico. V ozadju se s strani vidi gora, na pobočju katere je zaselek Škarbani in pokopališče.

u je deštin kle par nas za usé 'dnak; de vam ne bom pravila kako to je u zimah. Taboto se majedan ne fida jeti u dolino anu majedan u ne pride tah nam. Ljeta 1952 smo mjeli skuazej dua metra snega.

Gori visoko v Bregu smo zagledali prvo skupino hiš; bile so vsega skupaj štiri, skoraj poleg pokopališča. To je zaselek Škarbani. Zopet smo šli po hribu navzdol in se potem spet povzpeli in prišli v srednji zaselek: Breg (Brjeh ali srjednji bork mu pravijo domačini). Ko smo zagledali prve hiše, smo imeli vtis, da vdihavamo pompejski ali erkolanski zrak, ki jih je zasul izbruh vulkana Vesuvija. Sredi vasi je bilo par dobro ohranjenih hiš. Tam je tudi lepo in moderno urejena šola (zgradili so jo



Objavljeno v slovenski reviji "Dom in Svet", pred 60. leti

# Rezija v Trinkovih mladih letih

Testament slovenskega-koroškega grofa Koclja daje Rezijansko dolino Možniški opatiji Obisk-furlanskemu župniku v Rezijuti in potovanje Ivana Trinka v "kareti", - Babje čenčarije beneškega dnevnika "Il Gazzettino",

**TISOČI RUBLJEV RUSKE PROPAGANDE ZA REZIJU!**

Ivan Trinko je bil prvič v Reziji septembra 1906, ker je o svojem obisku v rezijanski dolini obširno pisal v katoliški reviji "Dom in Svet" leta 1907. V spisih Ivana Trinka, ki jih je leta 1964 izdal dr. Andrej Budai, je priobčen tudi ta Trinkov spis pod naslovom: "Hajdimo v Rezijo". Spis je precej dolg, saj ga je celih 34 strani. Dobro bi bilo, da bi ga brali vsi tisti naši bralci "Matajurja", ki razumejo dobro književno slovensčino. Mi pa smo izbrali za naše bralce, samo tista najbolj zanimiva mesta, ki zanimajo našega preprostega bralca, ter smo opustili vse opise narave, vsa geografska in geološka razmatranja o Reziji, kakor tudi tista zgodovinska premišljevanja in razmatranja, ki so predeloga za naš list.

Trinko se je torej odpeljal septembra 1906 v Rezijo, in sicer z vlakom. O videmski postaji je napisal te besede: "videmska postaja ni bogve kaj. Razven spomlad, ko se Furlani na tisoče podajajo na delo v inozemstvo, velike gneče navadno ne dobiš".

Te Trinkove besede o videmski postaji še vedno držijo. Tudi zdaj je polna le takrat, ko odhajajo naši emigranti v tujino. Turisti navadno ne pridejo na videmsko postajo, ker se vozijo z avtomobili.

Peljal se je mimo Tricesima in Tarcenta in napisal nekaj o tarcentških Slovencih: "Posamezne revne vasice stojijo tam s svojimi cerkvicami osamljene, zapuščene, brez vsake vidne zveze med seboj, tem manj z ostalim svetom. Milo mi je pri srcu, kadar jih gledam. Todi namreč stanuje oni del Beneških Slovencev, ki se zovejo Tarcentški, od furlanskega okrajnega središča Tarcento, ali tudi Terski, od reke Tre (Torre), ki izvira med njimi. Ah, ti ubogi revčki, ki jih je sram pred nagajivimi Furlani, kadar jim ti predbacijajo, da so Slovenci".

Trinko se je torej peljal mimo Tarcenta in še to napisal: "Okolica Tarcenta, še nedavno slovenska in še zdaj ne popolnoma poifurlanjenja, je precej lepa in rodovitna, zlasti po svojem izvrstnem vinu in okusnem sadju."

Ko je pisal o dobrem vinu, je verjetno mislil na vino iz Ramandola, ki je bilo takrat še slovenska vas. Furlani so pravili takrat našim Slovincem "sclats". To je bilo dostikrat tudi resno mišljeno, da so Slovenci po furlansko povedano, dostikrat so pa tudi Slovincem z besedo "sclats" nagajali. Res pa je, da našim hribovskim Slovincem v hribih nad Tarcentom, Nemami, Ahtenom in drugimi velikimi furlanskimi bogatimi kraji ni bilo prav, da so hribovci, reveži, Slovenci, in so raje postajali Furlani, kakor hitro so prišli v ravnino ali pa so bili v bolj pogostem stiku s Furlani.

Ko se Trinko pripelje do postaje Rezijute in zagleda v daljavi Možnico (Mogio), ki je bila nekoč fevdalni gospodar Rezije, se na kratko spomni, kako je bilo to v zgodovini: "Kdaj so Slovenci zasedli Rezijo, ni mogoče določiti, a ker je večina krajevnih imen (imena gora, rek, zemeljskih posebnosti, bivališč in dr.) čisto slovenska, moramo sklepati, da se je to zgodilo že za rana. Gotovi zgodovinski podatki na podlagi listin pridejo šele mnogo pozneje. V oporoki, s katero je pobožni koroško-slovenski grof Kocelj (comes Chazilo) l. 1070 podaril oglejskemu patriarhu, svojemu sorodniku (affinis sui) Frideriku II., Možnico in mnogo drugih posestev, se omenjajo gore Kanin, Sart in Vrščič: quiddid in hoc loco praedictus comes habuit... et Sartum montem." In drugod: alia confinia domini... ut puta Vrsinum et Caniniam montem. Rezija se izrecno omenja v dveh listinah iz l. 1242 in 1273. V nekem zapisniku podanikov možniške opatije iz XIII. stoletja, ki se nahaja v videmski mestni knjižnici, dobimo naslednja pristna slovenska imena iz Rezije: Mina, Gorjanin, Bilina, Gurič, Černigoj, Možejnja, Pangij, Kuzin, Sitič, (morda Žitič ali Zitič), Tic, Mižut, Muganc, Golob, Vekoslav, Svetlic, Stojan, Ivan, Hanigoj, Juvan, Zupina, Zvenc, Dobligoj. V istem zapisniku se omenjajo tudi zgornja Rezija, Stolbica, Osojani in Njiva. Več drugih enako lepih slovenskih imen je tudi v neki drugi listini iz l. 1336".

Ko se je tako spomnil prvih zgodovinskih začetkov Rezije, se je spraval pred postajo na pošto "kareto", vozček brez strehe. Poprej pa je Trinko še obiskal župnika v Rezijuti, ki je bil Furlan, a ga je gostoljubno sprejel, prav po slovensko, kakor se izraža Trinko.

V "kareti" je imel Trinko dva sopotnika. Tako piše Trinko: "Ko se vrnem k pošti, dobim še dva potnika, Rezijana in Rezijanko, ki me izprva nekam čudno in nezaupno gledata, a ko ju slovenski pozdravim, nam je takoj vsem lehče. V premolkih sem poskusil izpregovoriti v šempeterski slovensčini; dobil sem tudi točen odgovor. Vprašal sem med drugim, kako se počutijo v gospodarskem oziru in sem zvedel, da sploh ne bi bilo povsem slabo, ako ne bi bilo toliko državnih in občinskih davkov. Plačaj za ognjišče, plačaj za zdravnik, plačaj za učiteljice, plačaj tu, plačaj tam, plačaj za to, plačaj za ono in človeku ne ostane nič za pošteno življenje - se je togotil živahni Rezijanec."

"Čez kake pol ure smo na rezijanski zemlji in ob cesti dobimo prvo samotno hišo in gostilno obenem. Nad vrati visi gostilniško znamenje z laškim napisom "Al cacciatore". Toliko se ustavimo, da odda poštiljon gospodarju mali, klepetavi

italijanski dnevnik "Il Gazzettino", čigar babje čenčarije in novice se prav poceni povsod prodajajo v nižjih slojih in ki dobivajo marsikakega čitatelja tudi med nami Slovenci. Slabo začenjamo sem si tožno pomislil sam seboj.

"Vas Ravenca je prav majhna. V njej se nahaja župna cerkev z župniščem, občinska hiša, pošta z brzojavom, šola itd. Ne malem vaškem trgu ne manjka ponosne slovenske lipe. Veliki laški napis na raznih hišah svedočijo tudi, da ne manjka gostiln."

"Župnik ima razpršeno župnijo s preko 4000 dušami. Pomaga mu kaplan, ki je zdaj mlad Furlan, ki se je s pridnostjo dovoljno privadil rezijanščini. Z nami v veseli družbi je bil sorodnik župnikov, profesor italijanščine v inozemstvu, katerega mi je zdaj, ko pišem do srca žal radi nezgod, ki so ga nemilo zadele; izredno ljubezniv človek, veseljak, duhovit in dvopenen do čuda-pravi beneški Slovinc."

"Ko smo se do dobra porazgovorili, smo šli vrn. Na vasi se je igrala kopica Rezijančkov. Med govorom so ti otroci v veselo kramljanje vpletali cele italijanske stavke, kakor so se jih nazvali od učiteljice. Ko smo šli mimo njih, so zvedavo gledali name in odločno laški pozdravljali. Odgovoril sem, kakor sem vedno navajen v enakih slučajih med šempeterskimi Slovenci, le slovensko."

Trinko nato pripoveduje, kako si je drugo jutro natančneje ogledal cerkev, ki ni bogve kaj, a vendar ni tudi brez zanimivosti. Nato se je vrnil v župnišče, kjer je imel veselo srečanje:

"Ko sem se povrnil v župnišče, sem ondi dobil s prijetnim iznenadenjem tri vrle, ravnokar došle ljubljanske turiste, ki so že osem dni pošteno romali po planinah in so šli skozi Rezijo do pontebanske železnice, ki naj bi jih peljala domov. Preden so odptovali, smo šli na pivo v bližnjo gostilno, kjer smo se na kratko, a prisrčno porazgovorili. Pri tem nam je pomagal tudi domači gospodar ter nam razlagal, da je bilo pri njem že več slovenskih gostov, posebno ondi občeznani in priljubljeni profesor Baudoin de Courte-

nay, čigar tiskane podatke o Reziji nam je tudi razkazal. Kratko smo se tu pomudili, a vsi smo bili navdušeni za slovensko stvar. Naj bo sem si mislil, naj bo kot nadomestilo za laško navdušenost, ki je večkrat vzkipeala prav tukaj o priliki zborovanja in raznih izletov deželnega planinskega društva."

"V Osojanih je v gostilni gospodar, ki je tudi župan, razkladal vse o sirarstvu, živini, o pašnikih itd. Prišli smo na širši razgovor o splošnih in npravnih razmerah Rezijanov; govorili smo pa vse vprek, laško, furlansko, slovensko. Župan, kakor sploh skoraj vsi Rezijani, zna več jezikov. Posebne narodne zavesti nisem zapazil pri njem; pač pa sem videl na mizi ravnokar došlo številko nekega laškega dnevnika, ki bi najrajši pohrustal vse Slovence. Zalostna nam majka!"

"Zopet smo prekorčili vas Osojane in opazili na nasprotnem koncu vasi pri gostilni zbrane mlade in krepke Rezijane, boljše opravljene. Nekateri so se zabavali s kroglanjem (balinanjem). Vprašal sem kaplana, ali imajo morda kak praznik? A nič posebnega ni bilo. Ob določenem času se vračajo Rezijani domov uživati zasluženi mir in v brezdelju pohajajo od gostilne do gostilne ter se kratkočasijo kakor morejo. Gostiln pa res imajo na izbiro, kajti samo v Osojski vasi jih je osem. Družba se je tudi tukaj izkazala mnogo jezicna; vse je šlo po vrsti: rezijanski, furlanski, venetski, laški, nemški..."

Drugo jutro se je Trinko vračal iz Rezije nazaj v Videm na delo. Peljal se je s splošnim vozom, ki je bil to pot boljši in elegantnejši. Za družbo je imel Rezijana, omikanega moža, krepke postave:

"Bil je eden onih podjetnih Rezijanov, ki vzdržujejo precejšnjo trgovino, posebno z južnim sadjem, ki ga nakupujejo v dolnji Italiji ter razprodajajo po raznih avstro-ogrskih deželah in si s takim trgovanjem imenitno pomagajo. Saj so nekateri prav na tak način postali uprav veliki bogataši, malo da ne milijonarji. Žive večinoma v Budimpešti, na Dunaju, v Pragi, v Gradcu, v Trstu in drugod; pa stare, skromne in kamnite domovine ni-

kakor ne pozabijo, ampak vsako leto se vračajo v njo na počitek."

Ko je prišel Trinko na videmsko postajo, jo je mahnil čez ulice v svoje stanovanje. Saljivo pripoveduje, kako se je pri tem šalil s prijatelji: "No pa, kod si pohajal?" me vpraša par prijateljev, v katere sem se naenkrat zaletel na ulici. - "V naši lepi Reziji sem bil", je odvrnil Trinko. "Aha, na propagandi, seveda!" so se šalili furlanski prijatelji. "Kajpak!" jim je v šali odvrnil Trinko. "Kar tisoč ruskih rubljev sem nesel tja s seboj in porazdelil v naše svrhe". Posmejali so se in šli narazen, zdaj 1966 pa vzamejo vsako stvar v Reziji zares."

## Drugo srečanje v Ljubljani

# Važen shod urbanistov iz Furlanije Slovenije in Koroške

Pretekli teden je bilo v Ljubljani drugo srečanje urbanistov iz Furlanije, Slovenije in Koroške. Italijansko delegacijo sta vodila prof. Roberto Costa kot predsednik regionalne sekcije Inu in tajnik arhitekt Luciano Di Sopra. Delegacijo pa so sestavljali prof. Giorgio Bazo, inž. De Cillia, inž. Foramitti, arh. Mangani, prof. Parmeggiani, inž. Tombesi, inž. Torossi in inž. Ulessi.

Slovensko delegacijo je sestavljalo 30 tehnikov iz Ljubljane, Maribora, Celja, Kranja, Kopra in Bleda, koroško delegacijo pa je vodil prof. Hansely, direktor regionalnega urada za urbanistiko v Celovcu.

Ob otvoritvi simpozija je inž. Gabršček iz Ljubljane orisal glavne izkušnje na urbanističnem področju v Sloveniji, ekonomist Mlakar pa je med drugim poudaril, da je potrebno povezati ekonomske načrte in urbanistični red. Za njim so govorili prof. Mihevc, inž. Debelak in inž. Musič. Prof. Hansely je podal splošno poročilo o

## IZLET V SLOVENIJO

Prosvetno društvo « Ivan Trinko » priredi dne 27. in 28. marca izlet v Slovenijo. Ob tej priliki bodo udeleženci izleta prisostvovali mednarodnim tekmam v Planici na Gorenjskem, ki se bodo vršile v nedeljo, dne 27. t.m., prihodnji dan pa si bodo gledali zanimivosti Ljubljane in Postojnsko jamo.

Prijave za vpis sprejema prosvetno društvo « Ivan Trinko » v Čedadu, ulica Monastero 20, telefon 71386.

Ne zamudite ugodne prilike in udeležite se prijetnega izleta, ki vam bo ostal dolgo v lepem spominu!



## TAVORJANA

### Nabiralna akcija za Indijo

V naši občini smo nabrali za pomoč indijskemu prebivalstvu, ki trpi lakoti, 306,550 lir. V Mažerolah, ki je ena najrevnejših vasi Beneške Slovenije, so nabrali 81.000 lir. To je dokaz, da ti ljudje niso tako nedostopni, kot bi jih nekateri radi prikazali, nasprotno, mnogo bolj so čudeti, kot marsikateri drugi, ki imajo vsega v izobilju.

### Načrti za gradnjo

Gradbena komisija je na svoji zadnji seji pregledala in odobrila deset načrtov in sicer tri za gradnjo stanovanjskih hiš, dva za gradnjo dveh kmečkih hiš, enega za mizarstvo delavnico in štiri za razširitev in ureditev že obstoječih zgradb.

### Prispevek za vodovod

Zvedeli smo, da je država nakazala naši občini dva milijona lir za ojačenje vodovoda v Tamorah. Z deli bodo pričeli v kratkem.

### Za šolo v Mežerolah

V kratkem bodo imeli v Mažerolah povečano in modernizirano osnovno šolo. Občinska administracija bo v teh dneh dala v apalt dela, ki bodo stala pet milijonov lir. V teh stroških je všteta tudi centralna kurjava, ki jo bodo napeljali v šolske avle. Stroške bo krila občina s posojilom, ki ga bo vzela pri "Cassa Deposit e Prestiti".

## AHTEN

### Gozdni požar v Subidu

Pretekli teden je prišlo v kostanjevem gozdu v Tamorah do hudega požara. Plameni so zajeli kakih 25 ha terena in ga močno poškodo-

vali. Mlada kostanjeva drevesa so uničena, dočim staro drevje ni utrpelo dosti škode. Na kraj požara so takoj prihiteli domačini, karabinjerji in skupina vojakov in tako preprečili, da bi se plameni razširili.

### Petdesetletniki so praznovali

Pred nedavnim so se zbrali skupaj vsi tisti ahtenske občine, ki so ali bodo letos praznovali svojo petdesetletnico. Bili so izredno dobre volje in so zaključili slavje v neki znani gostilni v Savorgnanu.

## SREDNJE

### KANALIZACIJA V GORENEM TRBILJU

Pretekli teden je občina dala v apalt dela za gradnjo kanalizacije v Gorenjem Trbilju. Predvideni stroški znašajo 1.892.000 lir.

V kratkem bodo odprli tudi delovni center, ki bo imel nalogo, da bo uredil občinske ceste. Na razpolago imajo 601.460 lir.

### NESREČA

Anton Bergnach, star 70 let, je padel na poledeneli cesti in si zlomil več reber. Peljali so ga v čedadsko bolnico in bo ozdravil v enem mesecu.

## ČEDAD

### Urniki trgovin za 19. marec

Ker pade letos praznik sv. Jožefa ravno na soboto, so preložili sobotni tedenski tržni dan na četrtek 17. marca. Dne 19. marca bodo dopolne odprte samo trgovine jestvin, mesnice, trgovine s sadjem in zelenjavo in cvetličarne; vse druge trgovine bodo zaprte.

### Pogozdovanje na Stari gori

Pretekli teden so na pobudo videmskega inšpektorata za gozdarstvo začeli s pogozdovanjem na

Stari gori. Zasadili bodo 15 tisoč dreves storžnjakov. To delo je bilo zelo potrebno, kajti vse tiste goličave, ki se vidijo že od daleč, bi lahko bile gozd, kar bi seveda pomagalo dvigniti lokalno ekonomijo, ki je izredno slaba.

## NA KRATKO Povedano

**PRAPOTNO** - Naš župan Bruno Bernardo je bil pretekli teden sprejet pri deželnem odborniku za kmetijstvo adv. Comelliju, kateri mu je sporočil, da bo dežela dala prispevek za napeljavo novega elektrovoda, ki bo dovajal električni tok vsem Bukovici, Pojani in Novakovcem.

**KOSTA** - Pri delu se je ponesrečil 49 letni Battisto Guglion. Ko je peljal na njivo voz gnoja, so konji nenadoma poskočili, zvrnil se je voz in podkopal kmeta. Pri tem incidentu je Guglion dobil več poškodb v prsnem košu in zlomil si je tudi levo roko.

**REZIJA** - Deželna administracija je dala naši občini 1.416.000 lir prispevka za šolsko asistenco učencem srednje obvezne šole. Asistenca obstoji v tem, da dobivajo revni učenci brezplačno šolske knjige in brezplačen prevoz v šolo in domov, ker so nekateri zelo oddaljeni in ne bi imeli dovolj časa na razpolago za učenje, če bi hodili peš.

**FOJDA** - Zvedeli smo, da je nenadoma umrl v Sesto al Reghena, kjer je služboval, zdravnik Alfonso Pelizzo, brat senatorja Guglielma Pelizza. Bil je star 66 let. Njegov pogreb, ki je bil zelo veličasten, se je vršil v Fojdi. Sorodnikom dragega pokojnika izrekamo globoko sožalje.

## V Furlaniji se je podražil kruh

Po videmski prefekturni odredbi se je z 20. januarjem v Furlaniji zopet podražil kruh vseh vrst za 10 lir pri kilogramu.

To je prvo darilo, ki nam ga je prineslo novo leto, darilo, ki seveda ne obremenjuje bogatih ljudi, temveč reveže; in pomislimo, da bi moralo leto 1966 beležiti že od začetka neko splošno izboljšanje na ekonomski ravni, in se ne bi smelo predstaviti, kot se je predstavilo, z novim zategovanjem pasu, kajti rezervnih luknjic — posebno v kolikor se tiče revežev, brezposelnih in nekaterih upokojencev — ima sedaj pas že malo.

## iz prve strani

# Proslave stoletnice

tijstva, medtem ko so ostali v istem času fevdalni ostanki ohranjeni. Tako je nastalo vprašanje revnih kmetov v hribih — in najslabše se godi prav onim na ozemlju Beneške Slovenije — gričih in na ravnini; nastalo je tudi vprašanje emigrantov in brezposebnosti; vsi problemi, ki so najbolj zaskrbovali in obremenjevali posebno prebivalce slovenskega jezika.

Po priključitvi Furlanije k Italiji so razvoj kapitalizma paralizirali fevdalni ostanki. Pri vsem tem pa je s prvo svetovno vojno in s fašistično diktaturo napravil agrarni in industrijski kapitalizem v Furlaniji korak naprej po zaslugi kapitalizma drugih pokrajin Italije (SAICI, kovinomehanske industrije, elektrika, izboljšanje zemlje na ravnini). Istočasno pa so se kontrasti na kmetijah poostri in stare oblike izkoriščanja, med temi spolovinarstvo, so zopet zaživele. Največ pa so seveda pri tem trpeli ljudje, iz hribovskih področij in posebno Beneška Slovenija in dolina Rezije.

Da zaključimo, moramo reči, da je postala Furlanija od leta 1866 pa do danes neke vrste kolonija, ki jo izkoriščajo monopolistični trusti v zavezništvu s furlanskimi agrarci, ki niso drugega kot večrajšnji zemljiški gospodje. In prav to je edini in pravi vzrok sedanega stanja Furlanije, kjer ni drugega izhoda, da se stotine tisočev ljudi reši ubožstva in lakote, kot emigracija.



## Nella Slavia Friulana

# Costalunga borgata che scompare

**È colpa lasciare andar le cose come vanno - Bisogna correre ai ripari alla svelta per frenare l'esodo della gente valida della montagna - La Regione ha il dovere di impegnarsi a fondo per creare le basi di una rinascita economica**

Ancora una volta parliamo di Costalunga, una sperduta e isolata frazione del Comune di Faedis che per raggiungerla, specie di questi tempi, costa veramente uno sforzo di grande volontà e, perchè no, di coraggio.

Un po' di storia locale. Quando la borgata di Costalunga nel 1945 venne elevata al rango di frazione contava esattamente 15 nuclei familiari con complessivi 52 individui. Ebbene le 15 famiglie con il passare del tempo anziché aumentare per effetto del «crescere e moltiplicare» si sono purtroppo andate via via diminuendo (a causa naturalmente, in primo luogo, dell'abbandono in cui furono lasciate) fino a restare soltanto in due con tre abitanti alla fine dello scorso anno.

Tutti i tre abitanti da noi intervistati si sono dichiarati d'accordo nell'esprimere il giudizio che alla fine dell'anno in corso a Costalunga non ci sarà più anima viva. E ce lo hanno dichiarato con assai profonda amarezza.

Considerata la situazione — una situazione determinata, si pensa lassù, dal mancato o poco interessamento delle autorità responsabili nonchè dai miseri aiuti finanziari concessi al singhiozzo — non è affatto da meravigliarsi se un altro paese, Costalunga, sta per essere cancellato dalla carta geografica.

Del resto, per l'incuria, si vuole, dell'uno o dell'altro, altre borgate risultano di già totalmente spopolate altrove, e quindi abbandonate al loro triste destino, specie in Carnia e nella stessa Destra Tagliamento all'estremo nord del Mandamento di Spilimbergo in Comune di Tramonti di Sopra e pure nel Mandamento di Maniago.

Ma anche nello stesso capoluogo di Faedis si sono manifestati sintomi sensibili di spopolamento specie nel recente passato. Nello scorso anno a Faedis — che conta 3915 abitanti di cui 2029 maschi e 1886 femmine — i nati sono stati 56, i morti 54, i matrimoni 68 e gli emigrati 139.

Ma Faedis, come del resto gli altri Comuni della Slavia Friulana e quello di Resia, ha molti problemi urgenti da risolvere a cominciare da quello cittadino dell'edilizia. Infatti, quale melanconico residuo di guerra cui in paese si fa chiaro addebito all'inazione delle autorità, a Faedis vi sono quattordici famiglie che vivono ancora in baracche che, non si sa perchè, vengono chiamate «case svizzere» co-

si come le baracche site alla periferia di Udine erano conosciute, e lo sono ancora le rimaste, come «villaggio metallico». Ma per la esattezza il Comune di Faedis, al fine di eliminare tale bruttura, si è deciso a rivolgersi all'Assessorato Regionale dei Lavori Pubblici onde ottenere il necessario contributo finanziario per spazzare via appunto tali baracche.

A questo punto si può riferire che anche nel capoluogo friulano esistono brutture di natura edilizia da eliminare. Per esempio nella frequentatissima via Poscolle è ancora tale e quale una casa bombardata dagli aerei alleati nel lontano 1944.

Ed a proposito di paesi destinati a scomparire inesorabilmente tra non molti anni, semprechè non si provveda in tempo come da ogni parte si reclama, figura anche quello di Pradis.

Per il momento comunque si tratta di salvare il salvabile. E' questione soprattutto di buona volontà. Ma non da parte degli abitanti che di volontà ne hanno sempre dimostrata fin troppa, ma bensì da parte delle autorità di ogni grado: comunali, provinciali, regionali, governative.

Ad ogni modo nessun Comune montano, specie della Slavia Friulana, si merita la sorte attuale che il più delle volte è di preoccupazione e di reale stato di miseria. Tuttavia, per la verità, in questi Comuni, che in certo qual modo si potrebbero definire discriminati, commuove veramente la semplicità, la bontà, la cordialità e l'ospitalità dei loro abitanti; e anche la loro pazienza e rassegnazione.

Ovunque il clima, il paesaggio, le bellezze naturali, la pace e la tranquillità fanno di questi accoglienti e pur mortificati paesi, in potenza, delle zone turistiche di prim'ordine epperò zone da sfruttare al massimo anche sotto questo aspetto.

In relazione anche al problema emigratorio ci sembra qui opportuno riferire che nella Provincia di Udine la situazione demografica, partendo dal censimento del 1951, segna una linea costantemente discendente fino al 1961 anno di massima flessione.

L'incremento naturale medio nel decennio 1951-1961 è stato di circa la metà di quello nazionale: 4,7 per cento contro l'8,6%, fatto questo dovuto, secondo una indagine che sta conducendo l'Amministrazione Regionale, sia al basso quoziente di natalità (15,9% a Udine rispetto al 18,4% nazionale) sia al più alto quoziente di mortalità (11,2% a Udine rispetto al 9,8% nazionale).

Per quanto riguarda la natalità, il basso quoziente sarebbe una conseguenza sia dello stato di disagio economico e sociale ancora diffuso in molte parti della Provincia che della forte emigrazione principalmente alta nelle classi di età che maggiormente contribuiscono allo sviluppo demografico.

Il fenomeno emigratorio è strettamente dipendente (a parte le cause fondamentali e reali che lo hanno determinato e lo determinano) dalla tradizione di notevole mobilità extra provinciale delle forze del lavoro friulane. Generalmente l'emigrazione, prima di diventare permanente, si manifesta

come temporanea. Va infatti tenuto presente anche l'intenso movimento migratorio in atto fra gli stessi Comuni del territorio. Tale fenomeno se da una parte produ-



Ecco il miglior fabbricato di Costalunga, e vi abita soltanto l'uomo che vedete. Sulla facciata del fabbricato una lapide ricorda i gloriosi Caduti della borgata nella guerra di liberazione. Si salverà almeno quella?

ce spopolamento in certe zone, specialmente montane, provoca incrementi in certe altre ed in particolare modo in quelle industriali. In genere è molto e molto più accentuato nelle frazioni e nelle borgate periferiche che non nel nucleo abitato centrale dove le condizioni ambientali, soprattutto in montagna e in collina, sembrano migliori.

Se però nella stragrande maggioranza dei Comuni nel decennio 1951-1961 si è registrato un regresso demografico — più sensibile e quindi più preoccupante in quelli della Slavia Friulana oltrechè in quello di Resia — in altri si è avuto un incremento: Tolmezzo 9,4%, Tarvisio 6,3%, Aviano 7,3%, Maniago 6,4%, Manzano 23,9%, Cervignano 9,1%, Udine 18,2%, Lignano 131,1%, Buttrio 13,3%.

Complessivamente nel periodo 1951-1961 la diminuzione della popolazione nella Provincia di Udine è stata in linea ufficiosa del 3,5% ma vi è chi la fa risalire a oltre il sette per cento.

Va comunque sempre tenuto presente che per rimediare a tutte le carenze economiche e strutturali o almeno a quelle di maggiore urgenza per il momento, è necessa-

rio predisporre, come altre volte si è detto e ripetuto, un piano organico che permetta di realizzare una serie precisa di interventi finanziari e tecnici tramite la Provincia, la Regione e lo Stato al fine, appunto, di conseguire determinati obiettivi economici e sociali: strade, arginature, abitazioni popolari, scuole, alberghi, fabbriche di vario tipo (mobilifici, conservifici, cementifici e relative cave, stalle sociali); e, infine, bisogna tener d'occhio, la tutela e difesa dei diritti della minoranza etnica slovena e altro ancora che ogni situazione locale può suggerire per facilitare il compito della rinascita economica e sociale.

### Per gli emigranti friulani treni straordinari

Senza dubbio, per coloro che vivono lontani dalla famiglia, o più semplicemente dalla terra natia, le festività pasquali segnano la data del ritorno.

Quest'anno Pasqua cade il 10 del prossimo aprile e Pasquetta il giorno successivo di lunedì ed è da prevedere, come si è detto, che anche in questa nuova circostanza gli arrivi in Friuli saranno numerosi. Per taluni il breve soggiorno segnerà forse anche l'incontro con gli amici perduti di vista da mesi, talora persino da anni.

Appunto in previsione di un forte movimento di viaggiatori che si serviranno dei treni per raggiungere diverse località italiane, anche quest'anno, da parte delle Ferrovie dello Stato (e non mancheranno di venire incontro anche quelle straniere), si provvederà a intensificare il servizio con alcuni convogli sussidiari.

In particolare, per quanto riguarda il Friuli, sulla linea Milano-Venezia sono previsti collegamenti straordinari in partenza da Milano alle ore 0,40 del 9 e del 10 aprile, alle ore 6,20 del giorno 9, alle ore 8,55 dei giorni 8 e 9 e alle ore 14,37 pure del 8 e 9 aprile.

Con partenza da Venezia (Santa Lucia) sono previsti treni alle ore 14,43 dell'11 e del 12 aprile e alle ore 17,50 del giorno 11. Da Venezia (Mestre) alle ore 9,19 dell'11 aprile. Via Venezia o Vicenza sono previsti collegamenti anche tra Milano e Udine.



Costalunga (vista da sud-ovest) ha ormai tutta l'aria immalinconita e grave del predestinato a morire. Lo spopolamento è stato davvero inesorabile. Tre soli abitanti, infatti, sono rimasti in paese. Più desolazione di così! Ma di chi è la colpa?

## Per lo sviluppo della montagna un comitato di assessori regionali

Ben volentieri qui di seguito pubblichiamo la legge numero 2 approvata dal Consiglio della Regione Friuli-Venezia Giulia. Tale legge si riferisce all'istituzione del «Comitato degli Assessori Regionali per lo sviluppo della montagna» e, nel proprio seno, di una «Commissione consultiva per l'economia montana».

Con tale opportuna istituzione — che ha preceduto l'approvazione di una legge sulle «Provvidenze per la sistemazione ed il completamento di strade di interesse turistico» e che egualmente ci interessa specie dopo la scoperta delle nuove grotte sul Matajur, e precisamente a Mersino Alto in Comune di Pulfero, e della quale riferiremo in altro numero — va da sé che anche la Slavia Friulana e la Val Resia, e si può aggiungere pure la Val Canale per i problemi che le concerne, verranno tenute nella dovuta considerazione e che in conseguenza nulla si lasci di intentato da parte degli organi regionali per garantire effettivamente ai nostri territori montani ogni aiuto possibile; e con ciò contribuire a creare i presupposti di una rinascita economica lungamente e vanamente attesa.

Ecco pertanto il disegno di legge:

ART. 1 — E' istituito presso l'Assessorato Regionale dell'Agricoltura, delle Foreste e dell'Economia montana, il «Comitato degli Assessori Regionali per lo sviluppo della montagna».

Ne fanno parte gli Assessori Regionali rispettivamente: dell'Agricoltura, delle Foreste e dell'Economia montana; dell'Indu-

stria e del Commercio; dei Lavori Pubblici; del Lavoro, dell'Assistenza Sociale e dell'Artigianato; dei Trasporti e del Turismo.

Il Comitato è presieduto dal Presidente della Giunta regionale o, per sua delega, dall'Assessore dell'Agricoltura, delle Foreste e dell'Economia montana.

ART. 2 — Sono compiti del Comitato:

a) formulare le direttive di una politica di sviluppo economico e sociale della montagna nel quadro del piano di sviluppo regionale; b) predisporre i programmi per l'attuazione di tali direttive nonchè i piani esecutivi; c) assicurare il coordinamento delle iniziative e degli interventi e la loro equilibrata distribuzione settoriale e territoriale in rapporto al grado di depressione economica dei territori montani.

ART. 3 — Presso l'Assessorato regionale dell'Agricoltura, delle Foreste e dell'Economia montana, presieduta dall'Assessore, è istituita la «Commissione consultiva per l'economia montana».

La Commissione è così composta: a) un rappresentante eletto per ciascuno dei Consigli Provinciali di Udine, Gorizia e Trieste ed uno per il Consorzio generale dei Comuni del circondario di Pordenone; b) un sindaco da eleggersi dalle Assemblee mandamentali dei sindaci di Comuni, il cui territorio, in tutto od in parte, sia compreso fra quelli indicati dal successivo articolo 6 della presente legge; c) un rappresentante della Confederazione Nazionale Coltivatori Diretti ed un rappresentante dell'Alleanza Nazionale dei Contadini; d) un rappresentante della Confederazione Cooperativa Italiana ed un rappresentante della Lega Nazionale delle Cooperative e Mutue; e) tre rappresentanti, uno per ognuna delle maggiori organizzazioni dei lavoratori dipendenti, più rappresentative in campo regionale, designati dalle rispettive organizzazioni sindacali; f) un rappresentante della Confederazione Generale dell'Agricoltura Italiana, un rappresentante della Confederazione Generale dell'Industria Italiana, un rappresentante della Confederazione Generale del Commercio e del Turismo, operanti nelle zone interessate dalla presente legge; g) un rappresentante della categoria degli artigiani; h) un rappresentante dell'Unione Regionale delle Camere di Commercio, Industria ed Agricoltura; i) un rappresentante della Comunità Carnica; m) un rappresentante della Comunità Montana del Cividalese; n) un rappresentante dell'Ente Friulano di Economia Montana; o) un rappresentante per ciascuno dei Consorzi dei Comuni del bacino imbrifero del Tagliamento, dell'Isonzo e del bacino montano del Livenza; di un rappresentante per ciascuno

dei Consorzi di bonifica montana del Tagliamento, del Cellina-Meduna e delle Prealpi Giulie; q) due rappresentanti dei Consorzi che operano nei territori di cui al secondo comma dell'articolo 6 della presente legge.

Quando vengono trattati problemi specifici interessanti in particolare determinate zone montane, la Commissione sarà integrata con la presenza dei rappresentanti dei Consorzi di cui all'art. 13 del D.P.R. 10 giugno 1955, n. 987, esistenti nelle rispettive zone.

Ogni qualvolta lo ritenga utile, il Presidente potrà far partecipare ai lavori della Commissione rappresentanti di pubbliche Amministrazioni, interessate ai problemi del settore, nonchè esperti in materia.

ART. 4 — I membri della Commissione sono nominati con decreto del Presidente della Giunta regionale, su designazione delle competenti organizzazioni, entro novanta giorni dall'entrata in vigore della presente legge.

Il Regolamento per il funzionamento della Commissione sarà emanato dalla Giunta regionale, su proposta dell'Assessore dell'Agricoltura, delle Foreste e dell'Economia Montana, entro centoventi giorni dall'insediamento, sentita la Commissione stessa.

ART. 5 — La Commissione consultiva per l'economia montana ha i seguenti compiti:

a) formulare proposte ed esprimere voti su quelle materie che interessano specificamente la montagna; b) raccogliere elementi che servano ad avviare programmi di opere adeguate alle particolari esigenze delle popolazioni interessate; c) studiare e proporre provvedimenti atti a migliorare le condizioni economiche e sociali della montagna.

ART. 6 — Ai fini della presente legge per «montagna» si intendono i territori dei Comuni dichiarati montani dall'art. 1 della legge 25 luglio 1952, n. 991 e successive modificazioni, nonchè quelli, comunque, inclusi in comprensori di bonifica montana.

In considerazione di particolari esigenze, il Comitato degli Assessori regionali e la Commissione consultiva potranno estendere la loro azione anche ai territori collinari a rilevante depressione economica, di cui all'art. 8 della legge 2 giugno 1961, n. 454, e successive modificazioni, nonchè ai territori collinari che presentano caratteristiche omogenee con quelli già classificati ai sensi della suddetta legge.